

عنوان:

بررسی پیش‌زمینه‌ها و پیامدهای ایجاد و توسعه توریسم در روستاها،  
ضرورتی برای توسعه پایدار

فاطمه رزاقی بورخانی<sup>۱</sup> و علی اسدی<sup>۲</sup>

۱ دانشجوی کارشناسی ارشد ترویج کشاورزی، گروه ترویج و آموزش کشاورزی، دانشکده اقتصاد و توسعه کشاورزی دانشگاه تهران

۲ دانشیار و عضو هیئت علمی گروه ترویج و آموزش کشاورزی، دانشکده اقتصاد و توسعه کشاورزی دانشگاه تهران

frazzaghi@ut.ac.ir

۰۹۳۵۴۵۰۹۹۸۳

## چکیده

امروزه توریسم روستایی به عنوان استراتژی جدید توسعه پایدار و یکی از مؤلفه‌های قدرتمند تقویت بعد اقتصادی توسعه روستایی مطرح است. گسترش توریسم روستایی باعث توانمندسازی مردم محلی و نیز خلق فرصت‌های شغلی جدید در ارتباط تنگاتنگ با سایر بخش‌های اقتصادی می‌شود. بدیهی است توریسم روستایی به عنوان موتور محرکه توسعه اقتصادی روستاها عمل کرده که در آن نظام ترویج کشاورزی محور اصلی را بر دوش می‌کشد. این مطالعه به روش مروری، ضمن بیان ماهیت و مفهوم توریسم روستایی، پیش زمینه‌ها، اهداف، مزایا و منافع توریسم روستایی، بر پیامدهای توریسم روستایی اشاره داشته و نقش ترویج کشاورزی در جهت توسعه صنعت توریسم را تحلیل می‌کند. به نظر می‌رسد مکان‌یابی توسعه روستاگردی و مؤلفه‌های جذابیت بخشی گردشگری در ادغام با محیط روستا، توجه به تقویت ادراک و پذیرش مردم بومی به عنوان پیش زمینه‌های شاخص توریسم روستایی مطرح باشد. همچنین پیامدهای ایجاد و توسعه توریسم روستایی در سه بعد اقتصادی، اجتماعی- فرهنگی و زیست محیطی مد نظر است. در این زمینه نهاد ترویج کشاورزی علاوه بر نقش غنی فرهنگ سازی بومی جهت ادراک گردشگری روستایی، بر نقش تقویت مؤلفه‌های مشارکت روستاییان بومی در قالب نظام‌ها و شبکه‌های اجتماعی- روستایی اثرگذار بوده است. بنابراین یکی از مهم‌ترین نقش‌های نهاد ترویج کشاورزی در راستای توسعه توریسم روستایی، فرهنگ سازی پذیرش صنعت توریسم و مقوله نظام اشتغال‌زایی توریسم و اثرات مفید آن به روستاییان و رهبران محلی است.

**واژه‌های کلیدی:** توریسم روستایی، توسعه روستایی، توسعه پایدار، ترویج کشاورزی

## مقدمه

توسعه صنعت گردشگری در نواحی روستایی به عنوان یک استراتژی جدید توسط جوامع محلی، عوامل سیاسی و برنامه‌ریزان که به عنوان عوامل مهم اصلاح مناطق روستایی به شمار می‌آیند، می‌تواند نقش عمده‌ای در توسعه این نواحی داشته باشد. گردشگری روستایی می‌تواند نقش عمده‌ای در توانمندسازی مردم محلی و تنوع بخشی به رشد اقتصادی و نیز خلق فرصت‌های شغلی جدید در ارتباط تنگاتنگ با سایر بخش‌های اقتصادی ایفا نماید (شریف زاده و مرادی نژاد، ۱۳۸۱). گردشگری روستایی نقش مؤثری در گسترش اقتصاد جوامع روستایی و زمینه سازی توسعه پایدار روستایی دارد و وسیله‌ای برای تحریک رشد اقتصاد ملی از طریق غلبه بر انگاره‌های توسعه نیافتگی و بهبود استانداردهای نواحی روستایی به حساب می‌آید. در توسعه پایدار به رشد اقتصادی و تحقق استانداردهای بهتر زندگی بدون از دست دادن منابع کمیاب طبیعی توجه می‌شود. توسعه پایدار تلاش برای حمایت از آینده، در زمان حال است (زاهدی، ۱۳۸۲).

گردشگری روستایی می‌تواند به ازدیاد سرمایه‌های جغرافیایی، کیفیت مناظر طبیعی و حفظ فرهنگ روستایی کمک کند. وجود برخی معضلات مانند میزان زاد و ولد بالا، کمبود آب و خاک، کمبود منابع اشتغال و درآمد روستاییان و در وضعیت موجود نیز، بیکاری و مهاجرت نیروهای فعال به شهرهای بزرگ، کمبود و نارسایی امکانات و خدمات زیر بنایی و رفاهی، بهداشت و غیره موجب شده است تا روستاها با توجه به تغییر و تحولات امروزه، از هدف‌های توسعه انسانی عقب مانده و جهت رسیدن به سطحی مطلوب از توسعه، نیازمند برنامه‌ریزی‌های کاربردی و کارآمد باشند. در واقع می‌توان گفت که گردشگری روستایی منبع با ارزش اشتغال زایی و ایجاد درآمد است و می‌تواند وسیله مهمی برای توسعه اجتماعی - اقتصادی جوامع روستایی باشد و در بسیاری از کشورها با سیاست‌های کشاورزی در ارتباط است و غالباً وسیله‌ای در جهت حمایت از محیط زیست و فرهنگ روستایی می‌باشد. بنابراین می‌تواند نقش اساسی در توسعه و حفظ روستا داشته باشد (چمبرز، ۱۳۷۷).

## ماهیت و مفهوم توریسم روستایی

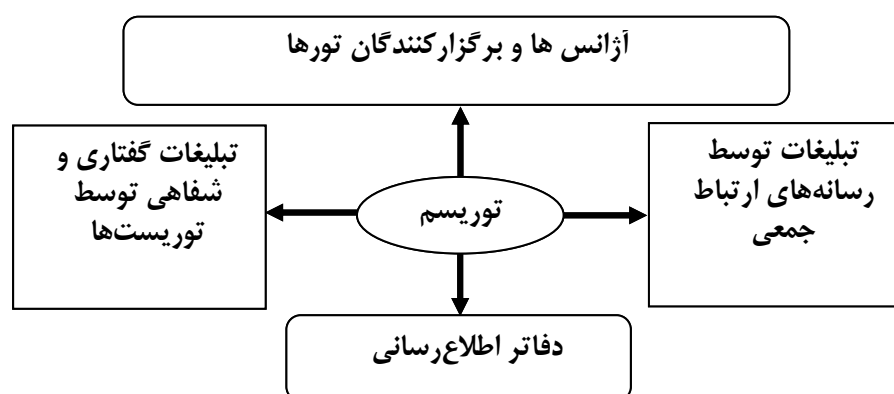
توریسم پدیده‌ایی است که از دیر باز در جوامع انسانی وجود داشته است و به تدریج در طی مراحل مختلف تاریخی به موضوعی فنی، اقتصادی، اجتماعی و اکولوژیکی کنونی خود رسیده است (رضوانی، ۱۳۷۴).

نواحی روستایی به دلیل جاذبه‌ها و مناظر و زیبایی‌های طبیعی و ویژگی‌های جغرافیایی و تاریخی و فرهنگ غنی باقی مانده، جاذبه خاصی برای گردشگران دارد (Wilson, et al, 2001). توریسم روستایی به عنوان یک فعالیت تفریحی - اجتماعی، در نیمه دوم قرن هجدهم در انگلستان و اروپا ظاهر شد و تا اوایل نیمه دوم قرن هجدهم یعنی تا انقلاب صنعتی، افراد نسبتاً کمی ابزار و یا حتی میل و تصمیم به سفر و گردشگری داشتند، مسافرت بسیار کند، سخت و اغلب یک مسأله خطر ناک بود و مسافرت به روستاها یک مسأله دشوار به شمار می‌رفت (چمبرز، ۱۳۷۷).

توریسم روستایی، نوعی گردشگری می‌باشد که در جوامع روستایی صورت می‌گیرد و بطور خاص کیفیت تولیدات و محصولات روستایی، سبک و شیوه‌های زندگی روستایی را به عنوان سیستمی هدفمند در خود جای داده است (Xiong, 1993). بنابراین ویژگی‌های اساسی توریسم روستایی که در تعریف آن وجود دارد عبارتند از: توریسم روستایی فعالیت و اقدام گردشگران می‌باشد که در محیط روستایی صورت می‌گیرد؛ فعالیت گردشگران باید منعکس کننده زندگی روستایی باشد؛ در توریسم روستایی، گردشگران جاذبه خاصی به تولیدات کشاورزان و نیز سبک زندگی روستاییان، زندگی روستایی و آداب و رسوم سنتی قوم‌ها و مردم روستایی پیدا می‌کنند. همچنین توریسم روستایی باید در راستای توسعه پایدار باشد (Brohman, 1996).

## پیش زمینه‌های اصلی در ایجاد و توسعه توریسم روستایی

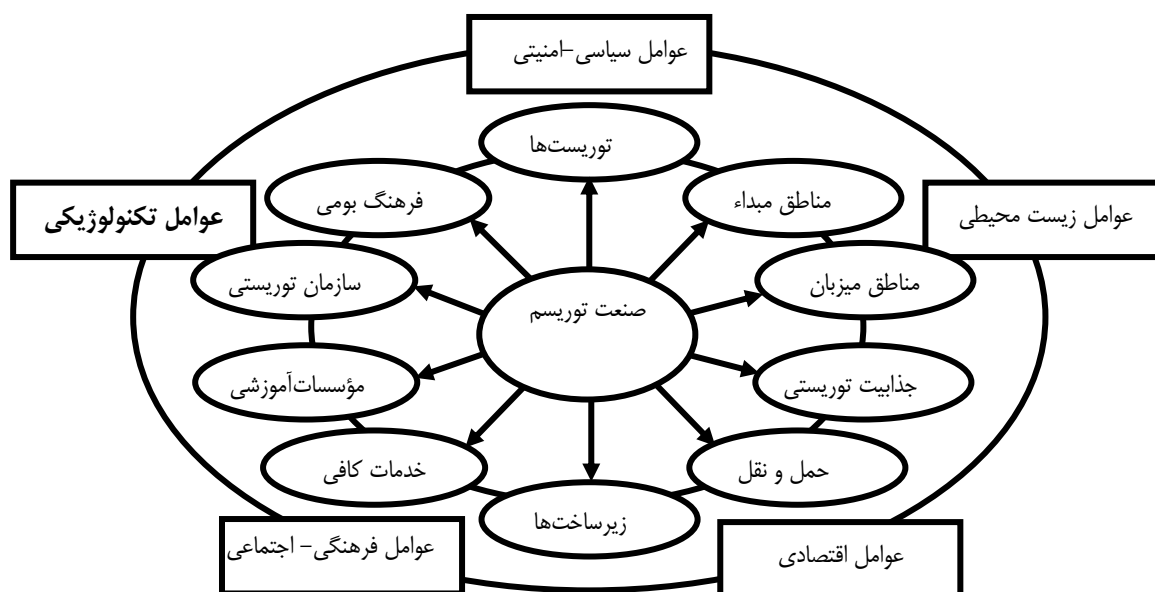
از آنجا که روستاها به عنوان بخش مهمی در اشتغال و درآمدزایی روستائیان به شمار می‌آیند و عمده نیازهای غذایی، در بخش روستایی تأمین می‌شود، همچنین از دید اقتصادی نیز، مواد اولیه خیلی از بخش‌های صنعتی از روستاها تأمین می‌شوند، پرداختن به مقوله‌های درآمدزا از جمله گردشگری در نواحی روستایی همیشه در اولویت برنامه‌های توسعه روستایی بوده است (Zorn, 2007). لذا شناسایی یک محل برای توسعه روستاگردی و شناسایی نواحی شبه روستایی و شبه شهری و مهیا کردن زیرساخت‌ها، منابع مالی، آموزشی، اجرا و سایر نیازهای ساکنین محلی برای آشناسازی و پیشگامی برای جهانگردی، از پیش نیازهای ضروری برای توسعه گردشگری روستایی به شمار می‌آیند. همچنین فعالیت‌های گردشگری روستایی باید در یک الگوی مشخص و بر اساس یادگیری به منظور گسترش اصول به سایر نواحی ساماندهی شوند (Farrell, 2005).



شکل (۱). مؤلفه‌های اجرایی پیش‌برنده اهداف توریسم

بنابراین می‌توان گفت گردشگری یک مقوله چند بعدی است و با عوامل متعددی در ارتباط بوده (زاهدی، ۱۳۸۵) که در آن مطابق شکل ۱ نقش مؤلفه‌های اجرایی پیش‌برنده (تلفات و آژانس‌ها و دفاتر اجرایی) در راستای اهداف آن حائز اهمیت است. عوامل و پیش زمینه‌های اصلی بر ایجاد و توسعه گردشگری در الگوی تعاملی صنعت گردشگری منعکس شده اند. الگوی تعاملی صنعت توریسم از دیدگاه زاهدی (۱۳۸۵)، شامل ۱۰ پیش زمینه و مؤلفه اصلی است که مطابق شکل ۲ به ترتیب شامل: (۱) توجه به نیازهای توریست‌ها، (۲) مناطق مبدأ، (۳) مناطق میزبان، (۴) فرهنگ مردم بومی، (۵) جذابیت‌های توریستی، (۶) شبکه حمل و نقل، (۷) توجه به زیر ساخت‌ها، (۸) ارائه خدمات کافی، (۹) نقش مؤسسات آموزشی و (۱۰) سازمان‌های توریستی بوده است. حال مطابق گزینه‌های ذکر شده به عنوان پیش زمینه‌های اصلی ایجاد و توسعه توریسم، توجه سیاسی و اجتماعی در حیطه نهادینه‌سازی بعد فرهنگی توریسم بایستی مد نظر مسئولان مربوطه قرار گیرد. کلیه این عوامل تحت تأثیر عوامل محیطی مانند: عوامل فرهنگی، اجتماعی، سیاسی، امنیتی، اقتصادی، تکنولوژیکی و محیط زیستی قرار دارند.

شکل (۲). پیش‌زمینه‌ها و مؤلفه‌های ایجاد و توسعه صنعت توریسم



### پیامدها و اثرات توسعه گردشگری در نواحی روستایی

گردشگری می‌تواند آثار مثبت و منفی اقتصادی، اجتماعی- فرهنگی و زیست محیطی را در نواحی روستایی داشته باشد که به طور خلاصه به این موارد اشاره می‌شود:

#### الف) پیامدهای اقتصادی توریسم روستایی

گسترش گردشگری در نواحی روستایی باعث روی آوردن مردم به فعالیت سازنده و رونق اقتصادی و کاهش فقر می‌شود. در نهایت با تداوم و بهبود مؤلفه‌های اشتغال گسترش خدمات اجتماعی و رشد سرمایه‌گذاری در این مناطق را در پی خواهد داشت. کارشناسان این جریان اقتصادی پویا و فعال را به صادرات نامرئی تعبیر و تأکید می‌کنند که عرضه تولیدات روستایی اعم از مواد خوراکی و صنایع دستی به گردشگران و همچنین عرضه خدمات متنوع به اقتصاد معیشتی آنها کمک می‌کند (روح الله اندواری، ۱۳۸۵).

توسعه گردشگری در نواحی روستایی به گسترش امور بازرگانی جدید مانند توسعه بازارهای محلی، گسترش و حمایت از تولیدات روستایی مانند صنایع روستایی و محصولات خانگی و کشاورزی، بهبود زیرساخت‌های فیزیکی، ایجاد فرصت‌های ویژه برای نوآوری پیرامون تولید محصولات و ارائه خدمات اقتصاد محلی کمک می‌کند (شریف زاده و مرادی نژاد، ۱۳۸۱). اگر چه گردشگری منافعی از قبیل ایجاد اشتغال، افزایش درآمد و مدرنیزاسیون و صنعتی شدن کشاورزی را به ارمغان می‌آورد، ولی گاهاً به بسیاری از جوامع بومی آسیب می‌رساند. منافع اقتصادی آن عمدتاً کارآفرینان و جوامع شهری شده و میزان برگشت سرمایه به جوامع روستایی بسیار اندک است. مثلاً تسهیلاتی از قبیل اقامتگاه‌ها، هتل‌ها و شرکت‌های گردشگری عمدتاً متعلق به سرمایه‌گذاران شهری است و بیشترین سود را آنان به دست می‌آورند. غذا و نوشیدنی و سایر اقلام ضروری نیز به طور محلی تولید نمی‌شوند و معمولاً از خارج روستا وارد می‌شود. درآمدهای حاصل از عوارض و مالیات‌ها مستقیماً جذب جوامع روستایی نمی‌شود، بلکه به دولت مرکزی پرداخت

می‌شود. مشاغل و پست‌های سطح پایین به نیروی محلی واگذار می‌شود و در نتیجه فرصت‌های اشتغال برای مردم محلی بسیار محدود است (مقصودی و لشگرآرا، ۱۳۸۳).

### ب) پیامدهای اجتماعی - فرهنگی توریسم روستایی

استفاده بهینه از جذابیت‌های فرهنگی و طبیعی از آثار مثبت توریسم روستایی است که باعث اجتماعی سازنده، مشارکت در حفظ میراث فرهنگی، فراهم آمدن زمینه مناسب برای ارتباط فرهنگ و اقوام مختلف در سطح منطقه‌ای، ملی و بین‌المللی می‌شود. با رونق گردشگری مردم میزبان ضمن آشنایی با فرهنگ و ارزش‌های دیگر جوامع، به ارزیابی فرهنگ خود می‌پردازند. آگاهی روستاییان درباره سرنوشت خود و جامعه‌شان افزایش می‌یابد و در نتیجه افزایش همیاری روستاییان را در پیشرفت روستا و مشارکت در اداره امور جامعه ایجاد می‌گردد (روح الله اندواری، ۱۳۸۵). از دیگر تأثیرات مثبت اجتماعی - فرهنگی گردشگری بر جوامع روستایی، ایجاد فرصت‌هایی برای تعامل و روابط متقابل بین مردم روستا و گردشگران می‌باشد که در این خصوص برخی از مطالعات نشان داده‌اند که مردم محلی از این فرصتها که موجب افزایش درک و آگاهی‌شان نسبت به افراد و فرهنگ‌های مختلف خارج از محل زندگی‌شان می‌شود، لذت می‌برند (Butler, 2001).

توریسم روستایی از میراث فرهنگی منطقه حفاظت می‌کند و با توسعه این صنعت زمینه حفظ میراث فرهنگی و گسترش صنایع دستی و آداب و رسوم مردم روستایی و سبک‌های زندگی آنان فراهم می‌شود. در عین حال می‌توان گفت توریسم در نواحی روستایی پیامدهای اجتماعی - فرهنگی منفی را نیز به دنبال دارد، که می‌توان به صورت زیر بیان کرد:

وقتی گردشگران به منطقه‌ای دیگر می‌روند، شیوه‌های رفتاری، لباس پوشیدن، غذا خوردن و فرهنگ خاص خود را به آن جامعه وارد می‌کنند که ممکن است با معیارهای فرهنگی آن جامعه فرق داشته باشد و موجب به خطر افتادن اساس نظم اخلاقی جامعه میزبان، عدم توجه به رسوم و عادات محلی و در نتیجه سست کردن بنیادی روش زندگی محلی شود. در عین حال توریسم روستایی تراکم و افزایش جمعیت در جامعه محلی را به دنبال دارد و به علت خرید زمین‌های روستایی توسط توریست‌ها سبک معماری سنتی روستاییان از بین می‌رود که این امر منجر به گسترش خانه سازی به سبک‌های مدرن و شهری می‌شود.

### ج) پیامدهای زیست محیطی توریسم روستایی

محیط زیست نواحی روستایی یکی از منابع اصلی گردشگری روستایی به حساب می‌آید که از زمان‌های گذشته همواره مورد استفاده شهرنشینان و دیگر گردشگران جهت تفریح و برآورده ساختن سایر انگیزه‌های آنان بوده است. از جمله پیامدهای مثبت زیست محیطی توریسم روستایی شامل موارد زیر است:

- نگهداری نواحی طبیعی مهم: همانند پارک‌های ملی و حفاظت شده. بدون وجود گردشگری امکان دارد این نواحی به کاربرد دیگری اختصاص داده شوند.

- نگهداری مکان‌های باستانی و تاریخی و ویژگی‌های معماری: این مکان‌ها به عنوان جاذبه‌های گردشگری برای کشورها و مناطق مختلف مطرح می‌شوند و در برخی مناطق عایدات و درآمدهایی که مستقیماً از گردشگران در این مکان‌ها بدست می‌آید، کمک بزرگی هم به اقتصاد هم به نگهداری این مکان‌ها می‌نماید.

- بهبود کیفیت محیط زیست: گردشگری محرکی است برای کنترل زیبایی‌های طبیعت از طریق چشم اندازها، طراحی ساختمان‌های مناسب، کنترل علائم و ایجاد ساختمان‌های بهتر.

- بهبود محیط زیست و توسعه زیر ساخت‌ها، همانند توسعه ذخایر آبی و مدیریت مناسب آب، زیرا گردشگری ذخایر آبی بیشتری را می‌طلبد (Inskip, 1991).

- تأسیسات زیر بنایی که برای توسعه توریسم ایجاد می‌شوند، برای افراد آن مناطق نیز مفید است. از جمله این تأسیسات خطوط هوایی، فرودگاه‌ها، آزاد راه‌ها که برای بخش حمل و نقل و اقتصاد قابل مثال است (Batra & Chawla, 1995). زبان‌های زیست محیطی زیادی بدلیل برنامه‌ریزی ضعیف، مکان یا مقیاس پروژه‌ها بوجود آمده و توسعه گردشگری تنها عامل آن نبوده است (Batra & Chawla, 1995).

اگر توسعه مطلوب با توجه به اصول برنامه ریزی درست کاربری اراضی صورت نگیرد، توسعه گردشگری می‌تواند موجبات بروز مشکل در کاربری اراضی گردد. تسهیلات توریستی ممکن است زمینی را به خود اختصاص دهد که برای سایر کاربری‌ها مثل کشاورزی، پارک‌ها و... مناسب تر باشد و یا اینکه تحت کنترل حفاظتی دقیق قرار گیرد. تسهیلات و امکانات ممکن است شکلی نواری یا توسعه‌ای تجاری - خطی داشته باشد که برای نگهداری زیر ساخت‌ها کافی نیست و شرایط ازدحام خطرناکی را ایجاد کرده و منظره‌ای ناخوشایند پدید می‌آورد. توسعه خانه‌ها به منظور گذراندن تعطیلات، مشکلات گسترش عرضی شهر را بوجود می‌آورد. هتل‌هایی که احیاناً نزدیک به ساحل یا سایر جاذبه‌ها ساخته شده‌اند در معرض خطر بیشتری قرار دارند. بدون کاربری اراضی یکپارچه و طراحی زیر بنایی، ممکن است تأسیسات بیش از حد ایجاد بار نموده و بسوی تراکم و ازدحام و ذخایر آبی و سیستم‌های دفع فاضلاب ناکافی رهنمون شوند (Inskip, 1991).

از دیگر اثرات منفی زیست محیطی توریسم روستایی می‌توان به موارد زیر اشاره کرد (پوروخشوری، ۱۳۷۷):

- فرسایش خاک، رانش زمین، تغییرات خط ساحلی؛
- آسیب به آبنگ‌های مرجانی، نابودی زیستگاه‌های ساحلی، خشک شدگی یا آلودگی آب‌های زیرزمینی؛
- فشار بر روی منابع آب و انرژی، معابر عمومی ساحلی و دسترسی به کنار دریا و کاربری؛ و
- به خطر افتادن بهداشت و سلامتی ناشی از شبکه‌های ناکافی دفع زباله و فاضلاب.

### مزایا و منافع ایجاد و توسعه توریسم روستایی

در مباحث گردشگری جذابیت‌های منحصر به فردی در صحنه‌های رقابت‌های بین المللی وجود دارد که برگ برنده کشورهای رقیب محسوب می‌شوند، منظری که از دریچه آن می‌توان به بخشی از اهداف اقتصادی، فرهنگی و یا حتی سیاسی به آسانی دست یافت. در این راستا نظام گردشگری روستایی، کلید طلایی مناطقی به حساب می‌آید که در بازار مدرنیته و عصر رایانه، به جای زندگی مجازی، زندگی طبیعی را در معرض دید همگان قرار می‌دهد. از این رو برخی از مزایای گردشگری روستایی را می‌توان به شرح زیر بیان داشت (Ricky, 2000):

۱. مناطق روستایی در دل خود گردشگری فرهنگی، زیارتی، طبیعت گردی، قوم شناسی را جای می‌دهند؛
۲. گردشگری روستایی منجر به حفظ و احیای سنن و آداب و رسوم در حال انقراض و از بین رفتن در نواحی روستایی می‌شود؛
۳. استقبال از گردشگری روستایی منجر به تشویق صنایع دستی، زندگی سنتی، اقتصاد محلی، کشاورزی، اشتغال و ارتباطات می‌شود؛
۴. گردشگری روستایی موجب جلوگیری از مهاجرت روستائیان به شهرها از طریق افزایش درآمد آنها می‌شود؛
۵. تبادل فرهنگی از دستاوردهای گردشگری روستایی می‌باشد؛
۶. جاذبه‌های روستایی موجب بالا رفتن اعتماد به نفس روستائیان می‌شوند؛

۷. گردشگری روستایی، ساخت و بهبود زیرساخت های روستایی را در پی دارد؛ و  
 ۸. از دیگر مزایای گردشگری روستایی، بالا رفتن سطح زندگی روستائیان می باشد.

### اهداف و پیامدهای توسعه توریسم روستایی به عنوان راهبردی برای توسعه پایدار روستاها

به همان اندازه‌ای که توریسم روستایی، گردشگرانی را خارج از فضای اقتصاد روستا جذب می کند، جریان های برون زا هزینه را به منطقه تزریق کرده و آثار و ضریب تکاثری سنتی را نیز ترغیب می کند. جدول ۱ اهداف و پیامدهای گردشگری را به عنوان راهبردی برای توسعه روستایی نشان می دهد (افتخاری و قادری، ۱۳۸۱).

جدول (۱). اهداف و پیامدهای نگرش توریسم روستایی به عنوان راهبردی برای توسعه روستایی

پیامدها	اهداف
<ul style="list-style-type: none"> <li>- ثبات جمعیت</li> <li>- حل معضل بیکاری</li> <li>- افزایش ضریب تکاثری درآمد</li> <li>- بهره برداری از منابع فاقد ارزش اسنادی</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- حل توسعه نیافتگی روستایی</li> <li>- کاهش مهاجرت</li> <li>- راه حل نهایی توسعه روستایی</li> <li>- کاهش آثار منفی و بهره برداری از آثار مثبت</li> <li>- کمک به توسعه سایر بخش های اقتصاد روستایی</li> </ul>

می توان گفت که گردشگری روستایی نقش مهمی در توسعه پایدار روستایی دارد، چرا که توسعه پایدار روستایی عبارت از وحدت میان ابعاد اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و زیست محیطی به منظور بالا بردن سطح معیشت و رفاه مردم روستایی است (شکوری، ۱۳۸۰). توریسم روستایی با ایجاد اشتغال، افزایش سطح درآمد، متنوع سازی فعالیت های اقتصادی، افزایش سطح آگاهی های اجتماعی و ایجاد روابط اجتماعی گسترده بین جامعه میزبان و میهمان به حفاظت از میراث فرهنگی و محیط زیست طبیعی کمک کرده و با جلوگیری از مهاجرت بی رویه و بهینه سازی بهره برداری از زمین به توسعه پایدار روستایی کمک می کند. توسعه پایدار ابعاد مختلفی دارد که یکی از آنها به اقتصاد مربوط می شود که در آن توسعه از چرخه محلی به سمت چرخه بین المللی حرکت می کند. توریسم روستایی پایدار به فرصت های درآمدی خوبی برای اجتماعات محلی منجر می شود. دومین بعد به اکولوژیکی مربوط می شود که روش آن حرکت از تخریب به سمت حفاظت است. توسعه پایدار به معنای محدود کردن مصرف منابع طبیعی و به حداقل رساندن آسیب به آنها و در صورت لزوم سود حاصله از توسعه ترجیحاً صرف بهبود محیط زیست و منابع فرسوده شود. بعد سوم به ارزش های فرهنگی و اجتماعی مربوط می شود که به حفظ یا تغییر وضع موجود منجر می شود (Aronsson, 1994). ارونسون (۱۹۹۴) اهداف توسعه توریسم روستایی را شامل موارد زیر معرفی کرده است: به حداقل رساندن آسیب های فرهنگی و زیست محیطی؛ فراهم آوردن مقدمات توسعه اقتصادی روستا در درازمدت؛ جلب رضایت بازدیدکنندگان؛ ایجاد فرصت های درآمدزا برای ساکنان بومی؛ افزایش کیفیت زندگی؛ افزایش میزان مشارکت مردم. همچنین وی معتقد است توسعه گردشگری منجر به افزایش مشارکت مردم در گردشگری و توسعه روستایی، توسعه فرهنگ حفاظت از منابع طبیعی و فرهنگی و تبدیل چرخه توسعه از محلی به بین المللی می شود.



## نقش ترویج کشاورزی در توسعه صنعت توریسم روستایی

مناطق روستایی در دسترسی به اطلاعات، دانش و تکنولوژی های مربوط به توسعه پایدار، نسبت به مناطق شهری در وضعیتی نسبتاً عقب مانده تر به سر می‌برند. وجود چنین شکافی، که با پیشرفت های روز افزون در جهان خود را بیشتر نشان می‌دهد، توانایی و قابلیت‌های بهره‌برداران بخش کشاورزی و مردم روستایی را برای بهره‌گیری از ظرفیتهای موجود در جهت بهبود همه جانبه شرایط زندگی خویش، در ابعاد اقتصادی، اجتماعی- فرهنگی و زیست محیطی تهدید می‌کند.

بخش کشاورزی، بویژه در کشورهای در حال توسعه، می‌بایست به عنوان ماشین رشد برای توسعه پایدار روستایی عمل نماید. موفقیت برنامه‌های توسعه روستایی و کشاورزی عمدتاً در گرو توانمندی میلیون‌ها خانوار روستایی می‌باشد، یعنی کسانی که می‌بایست با بهره‌مندی از تسهیلات و حمایت‌های لازم، چرخه اقتصاد کشاورزی و روستایی را به صورت پویا و بالنده به حرکت در آورند. در این بین، نظام های ترویج کشاورزی نقش کلیدی را در جریان توسعه توسعه و رسانش دانش، اطلاعات و فناوری و نیز تسهیل پردازش و کاربرد مؤثر آنها از سوی کشاورزان و خانواده‌های روستایی جهت تصمیم گیری و کنش رفتاری آگاهانه، ایفا می‌نمایند (حسینی و شریف زاده، ۱۳۸۶).

ترویج کشاورزی یکی از نهادهای توانمندساز روستاییان از طریق فراهم کردن زمینه مشارکت و تسهیل گری در فرایند تصمیم‌گیری برای روستاییان می‌باشد که در این راستا نقش نظامندی را می‌تواند در توسعه پایدار کشاورزی و روستایی ایفا نماید. با توجه به اینکه مردم بومی و روستاییان نقش بسزایی در توریسم روستایی دارند و نسبت به فشارهای وارده بر محیط زیست طبیعی خود حساسند، لذا ترویج کشاورزی می‌تواند در راستای توریسم پایدار نقش مؤثری در افزایش آگاهی های روستاییان نسبت به پیامدهای مثبت و منفی گردشگری در نواحی روستایی داشته باشد. در این راستا یکی از مهم‌ترین نقش‌های نهاد ترویج کشاورزی در راستای توسعه توریسم روستایی، فرهنگ سازی پذیرش صنعت توریسم و مقوله نظام اشتغال‌زایی توریسم و اثرات مفید آن به روستاییان و رهبران محلی است. با مطالعه جامعه شناسانانه پیامدهای اقتصادی توریسم روستایی، پیامدهای اجتماعی- فرهنگی توریسم روستایی، پیامدهای زیست محیطی توریسم روستایی، جایگاه ترویج کشاورزی به عنوان نهاد اصلی در ایجاد فاکتورهای اصلی و پیش‌زمینه‌های توسعه توریسم روستایی آشکارتر خواهد بود.

## نتیجه‌گیری و پیشنهادها

توریسم روستایی با ایجاد اشتغال، افزایش درآمد، متنوع‌سازی فعالیت‌های اقتصادی، افزایش سطح آگاهی‌های اجتماعی و ایجاد روابط اجتماعی گسترده بین جامعه میزبان و میهمان، به حفاظت از میراث فرهنگی و محیط زیست طبیعی کمک کرده و با جلوگیری از مهاجرت بی رویه و بهینه‌سازی بهره‌برداری از زمین به توسعه پایدار روستایی کمک می‌کند. در نهایت می‌توان گفت که گردشگری روستایی می‌تواند سرزندگی را در مناطق روستایی به وجود آورد و باعث توسعه مجدد آنها گردد و فقر را در این نواحی کاهش دهد که در نهایت از این طریق منجر به گسترش توسعه پایدار روستایی شود.

از جمله پیامدها و آثار ارزشمند توسعه صنعت توریسم، بهره‌برداری از منابع فاقد ارزش اسنادی، ایجاد اشتغال، افزایش سطح درآمد روستاییان و بالا بردن سطح معیشت و رفاه مردم روستایی، ممانعت آسیب‌های فرهنگی و زیست محیطی، متنوع‌سازی فعالیت‌های اقتصادی، افزایش سطح آگاهی‌های اجتماعی می‌باشد و ایجاد روابط اجتماعی گسترده بین جامعه میزبان و میهمان به حفاظت از میراث فرهنگی و محیط زیست طبیعی کمک کرده و با جلوگیری از مهاجرت

بی‌رویه و بهینه‌سازی بهره‌برداری از زمین به توسعه پایدار روستایی کمک می‌کند. لذا پیامدهای توریسم در ابعاد اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و زیست محیطی، لزوم توجه به زیرساخت‌های آنرا مطرح می‌کند.

اگر توریسم روستایی را در جایگاه یک مدل سیستماتیک فرض نماییم، مؤلفه‌هایی تحت عنوان پیش زمینه‌ها برای آن قابل مطرح است که شامل ایجاد امکانات برای توریست‌ها، نقش مناطق مبدأ، منطقه میزبان، فرهنگ پذیرش مردم بومی، توجه به جذابیت‌های توریستی، تقویت شبکه حمل و نقل، توجه به زیر ساخت‌ها، ارائه کافی خدمات، نقش مؤسسات آموزشی و نقش سازمان‌های توریستی می‌باشد. در ابتدای امر مکان‌یابی توسعه روستاگردی و مؤلفه‌های جذابیت بخشی گردشگری در ادغام با محیط روستا می‌بایست با تحقیقات متخصصان بومی منظور گردد. چه بسا در این زمینه بکارگیری محرکه‌های کاربردی ترویج کشاورزی یک راهکار جامع مطرح می‌شود. نهاد ترویج کشاورزی به عنوان بازوی محوری توسعه کشاورزی، علاوه بر نقش غنی فرهنگ‌سازی اجتماعی برای امر گردشگری روستایی، بایستی بر نقش مشارکت روستاییان بومی در قالب نظام‌های منظم و شبکه‌های اجتماعی - روستایی تأکید ورزیده و بر کارایی‌های اقتصادی و ایجاد اشتغال توریسم در روستاها اشاراتی در خور درک روستاییان فراهم آورد.

اهمیت دادن به مدیریت صحیح و اصولی، تأکید بر نقش برنامه‌ریزی و کنترل اجتماعی، استفاده اصولی و به جا از ظرفیت‌ها، نقش اساسی مکانیسم‌های کنترلی و آموزش صحیح و مستمر، ایجاد ایستگاه‌های رسوب توریستی و دهکده‌های توریستی خارج از روستا، از مواردی هستند که توصیه می‌شود در گسترش صنعت گردشگری روستایی مورد توجه قرار گیرند. همچنین به منظور ایجاد توسعه پایدار روستایی از طریق گردشگری روستایی باید شرایطی را فراهم آورد تا جهت‌گیری‌ها مشخص شود و تعریف صحیحی از سیاست‌های جهانگردی و دیدگاه مسئولین نظام بیان شود.

## فهرست منابع و مأخذ

۱. افتخاری، رکن الدین و اسماعیل قادری. (۱۳۸۱). نقش گردشگری روستایی در توسعه روستایی (نقد و تحلیل چارچوب‌های نظری). نشریه مدرس، دوره ۶، شماره ۲، ص: ۳۵.
۲. پوروخشوری، زهرا. (۱۳۷۷). ترویج توریسم پایدار در ناحیه ساحل. فصلنامه علمی محیط زیست، شماره ۲۴، صص: ۱۹-۹.
۳. چمبرز، رابرت. (۱۳۷۷). توسعه روستایی و اولویت بخشی به فقرا. ترجمه: مصطفی ازکیا. انتشارات دانشگاه تهران.
۴. حسینی، محمود. و ابوالقاسم شریف زاده. (۱۳۸۶). سناریوهای بهسازی ترویج کشاورزی: در جستجوی یک پارادایم نوین. کرج: نشر آموزش کشاورزی، ۶۲۳ صفحه.
۵. رضوانی، علی اصغر. (۱۳۷۴). جغرافیا و صنعت گردشگری. انتشارات دانشگاه پیام نور، چاپ چهارم.
۶. روح الله اندواری، قاسم. (۱۳۸۵). گردشگری روستایی و آثار اقتصادی و اجتماعی آن بر توسعه منطقه ای؛ مطالعه موردی: آبگرم لاریجان آمل. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده محیط زیست دانشگاه تهران.
۷. زاهدی، شمس السادات. (۱۳۸۵). مبانی توریسم و اکوتوریسم پایدار (با تکیه بر محیط زیست). تهران: انتشارات دانشگاه علامه طباطبایی، ص: ۶.
۸. زاهدی، شمس السادات. (۱۳۸۲). چالش‌های توسعه پایدار از منظر اکوتوریسم. مجله یا ماهنامه مدرس، دوره ۷، شماره ۳، ص: ۹۰.
۹. شریف زاده، قاسم و همایون مرادی نژاد. (۱۳۸۱). توسعه پایدار و توریسم روستایی، ماهنامه جهاد، سال ۲۱، شماره ۲۵۰، صص: ۶۳-۵۲.

۱۰. شکوری، علی. (۱۳۸۰). پژوهشی در توسعه و نابرابری در مناطق روستایی. مجله پژوهش‌های جغرافیایی، شماره ۴۱.
۱۱. مقصودی، طهماسب و فرهاد لشگرآرا. (۱۳۸۳). توریسم، توسعه و روستا. ماهنامه جهاد، شماره ۲۶۴، صص: ۵۴-۴۸.
۱۲. هاگ، ام. وی. (۱۳۶۸). تحلیلی از مسائل اساسی صنعتی کردن و توسعه روستایی - روستا توسعه. گزیده مقالات، جهاد سازندگی، ص: ۶۷.

13. Aronsson, L. (1994). Sustainable Tourism System, Example of Sustainable Rural Tourism in Sweden, In B. Bramwell and B. Lane (Eds.), Rural Tourism and Sustainable Rural Development, Clevedon, Channel, View Publication, pp: 77-112.
14. Batra G.S & Chawla, A.S. (1995). Tourism Management, A Global Perspective; Department Of Business Management, Deep & Deep Publication, New Dehli, , PP:95-96
15. Brohman, E. (1996). New Directions for Tourism in Third World Development. Annals of Tourism Research. Vol. 23, pp: 237-245.
16. Butler, R. (2001). Impact of Alternative Types of Tourism in Rural Village Communities in Less Development Countries. PP: 7-10.
17. Farrell, B. (2005). Seven Steps Towards Sustainability: Tourism in the Context of New Knowledge. Journal of sustainable tourism, vol. 13, pp: 109-122.
18. Inskip, E. (1991). Tourism Planning, An Integrated And Sustainable Development Approach; VNR Tourism And Commercial Recreation Series, New York, pp: 351& 460.
19. Ricky, R. (2000). The State of Qualitative Tourism Research. Annals of Tourism Research. Vol. 27, pp: 164-187.
20. Wilson, S., Fesenmaier, D.R., Fesenmaier, J., & Van Es, J. C. (2001). Factors for Success in Rural Tourism Development. Journal of Travel Research, Vol 40, pp:132-138.
21. Xiong K. (1993) Discussion About Rural Image and Development of Rural Tourism, Study and Development of Zone, 1993. Vol 3, pp:70-73.
22. Zorn, E. (2007). Communitarian Tourism Hosts and Mediators in Peru. Annals of Tourism Research. Vol. 32, No.1, pp: 266-268.

# **Investigating Backgrounds and Consequences of Creating and Developing Tourism in the Villages**

**Fatemeh Razzaghi<sup>1</sup>, Ali Asadi<sup>2</sup>**

**1, M.Sc. Student in Agricultural Extension, and 2, Associate Professor, Department of Agricultural Extension & Education, Faculty of Economy and Agricultural Development, University of Tehran**

**Email: frazzaghi@ut.ac.ir**

## **Abstract**

Nowadays, rural tourism is accounted for introducing a new strategy for sustainable development and one of the main components encouraging economic dimensions. Extension of rural tourism shall contribute to local people empowerment and to new job opportunities in relation to other economic sectors. Rural tourism is applied as an impetus to this main role supported by agricultural extension system. This review study is to introduce the nature and definition of rural tourism, its backgrounds, purposes, benefits and advantages, and to analyze agricultural extension role toward development of rural tourism. It seems development of rural tourism locations, components involved in attracting such tourism in integration with rural environment, attention to upscaling perception and adoption of local people which regarded as backgrounds of rural tourism index. Also, consequences of creating and developing rural tourism are linked to three dimensions of economic, socio-cultural, and environment. In such case, agricultural extension service has critically affected in shaping indigenous culture to boost perception of rural tourism and in encouraging the participation incentives of local peasants in the forms of socio-rural system and networks.

**Key words:** Rural tourism, Rural development, Sustainable development, Agricultural extension